

3



Бир денедеги эки өмүр

Зита менен Гита 1991-жылы Кыргызстанда сиам эгиздери болуп төрөлгөн. Эгиздердин дене тулку эки бөлөк болгону менен, белден ылдый биригип, үч буту бар эле. Эки буту толук кандуу жетилген абалда, бири жарым-жартылай жетилген абалда болчу.

7



Интеллектуалдык жана стратегиялык оюн: Тогуз коргоол

Өзүнүн узун тарыхында көчмөн жашоо кечирген кыргыз элинин тар жол, тайгак кечүүдө басып өткөн жолун, ошол жолдо жашоо үчүн болгон улуу күрөшүн «Тогуз коргоол» интеллектуалдык жана стратегиялык оюнунан көрүүгө болот.

4



“Денебиз майып эмес, жан дүйнөбүз майып”

Бишкек шаарында 2009-жылы негизделген «Назик айымдар» фонду күндө ар кандай майыптагы аялдарга үмүт эшигин ачат. Фонддун негиздөөчүсү Укей Мураталиева бул ишти өзү сыяктуу мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарга жардам берүү максатында баштаганын айтат.

6



Сүйүүнүн ХИМИЯСЫ

Көбүнчө сүйүү деген эмне деп сурашканда, биринчи эле жүрөк ойго келет. Бирок мындай кабыл алынганына карабастан, сүйүү мээде өөрчүгөн сезим. Бул мажнунду чөлдө кездирген, Керимди тоо-асканы аштырган... ашык болгондун жүзүн албырткан, жүрөгүн дүкүлдөткөн... сезим ушунчалык татаал химиялык түзүлүшкө ээ.

GAZETE Manas



2

КЫРГЫЗ ТҮРК “МАНАС” УНИВЕРСИТЕТИНИН СТУДЕНТИК ПРАКТИКАЛЫК ГЕЗИТИ

ФЕВРАЛЬ 2018 / САНЫ: 64

www.manas.edu.kg



29-жаш журналисттер кароо сынагында КТМУ беш сыйлыкка ээ болду

Коммуникация факультетинин студенттерине колдоо көрсөтүү максатында жыл сайын Айдын Доган фонду тарабынан өткөрүлгөн жаш журналисттер кароо сынагында Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин (КТМУ) коммуникация факультетинин студенттери 5 сыйлыкка ээ болушту. Бул жылы 29-жолу өткөрүлүп жаткан “Жаш журналисттер” кароо сынагына Түркия жана бир катар өлкөлөрдөн келген студенттер кызуу катышты. Бакалавр даражасында окуган студенттер үчүн өткөрүлгөн бул кароо сынакка катышуучулар 2016-2017-окуу жылында жараткан эмгектери менен ат салышты. Сынакка жазуу, видео, аудио, жарнама, коом менен байланыш жана интернет тармактарында 87 студент катышкан.

29-жаш журналисттер кароо сынагында КТМУ беш сыйлыкка ээ болду



Коммуникация факультетинин студенттерине колдоо көрсөтүү максатында жыл сайын Айдын Доган фонду тарабынан өткөрүлгөн жаш журналисттер кароо сынагында Кыргыз-Түрк "Манас" университетинин (КТМУ) коммуникация факультетинин студенттери 5 сыйлыкка ээ болушту.



Бул жылы 29-жолу өткөрүлүп жаткан "Жаш журналисттер" кароо сынагына Түркия жана бир катар өлкөлөрдөн келген студенттер кызуу катышты. Бакалавр даражасында окуган студенттер үчүн өткөрүлгөн бул кароо сынакка катышуучулар 2016-2017-окуу жылында жараткан эмгектери менен ат салышты. Сынакка жазуу, видео, аудио, жарнама, коом менен байланыш жана интернет тармактарында 87 студент катышкан.

Сыйлык тапшыруу аземи 28-мартта Стамбул шаарында Йедитепе университетинде болуп өттү. Студенттер чыдамсыздык менен күткөн жыйынтыктын негизинде КТМУнун Коммуникация факультетинин студенттери 4 тармак боюнча 5 сыйлыкка ээ болушту.

Радио, телевидение жана

киноискусство бөлүмүнүн 2-курсунун студенти Кайратбек Азимбаев жазуу/фотография тармагында "Кора Кор" аттуу эмгеги менен 1-орунга татыктуу деп табылды. Ушул эле бөлүмдөн Бегим Жолдубай кызы "Чакырык" аттуу эмгеги менен 2-орунду алды. 1-орунга ээ болгон Азимбаев кубанычы менен төмөндөгүчө бөлүштү: "46 жогорку окуу жайдын ичинен фотография тармагында 1-орунду алам деп ойлобоптумун. Бул сыйлыкты Кыргызстаным жана үй-бүлөмдөй болуп калган Кыргыз-Түрк "Манас" университетинин атынан алдым".

Радио, телевидение жана киноискусство бөлүмүнүн 2017-жылкы бүтүрүүчүсү Касиет Кубанычбек кызы "Оймок" аттуу кинотасмасы менен документалдык тасмалардын категориясында 2-орунга татыктуу болду. Ошондой эле, радио,

телевидение жана киноискусство бөлүмүнүн 4-курсунун студенти Ильгиз Шернияз Турсунбек уулунун "Аңчы" аттуу эмгеги Кыска метраждуу фильмдер категориясында 2-орунга, 4-курсунун студенти Аяна Байтемирова "Жазгы каникул" аттуу эмгеги Тележаңылык категориясында 3-орунга ээ болду. А.Байтемирова мындай чоң кароо сынакта сыйлык алмак турсун, катышуунун өзү толкунданта турган жагдай экендигин белгилеп: "Бул эмгегимди тышта 40 градус күн кайнап турганда тартканбыз. Ушул кароо сынактан кийин менде ар кандай эмгектин акыбети кайтат деген ишеним пайда болду. Жаңы адамдар менен тааныштык. Айрыкча, сыйлык тапшыруу аземи учурунда көптөгөн жогорку окуу жайлар арасынан Кыргыз-Түрк "Манас" университетинин аты менен менин аты-жөнүм жарыяланып чакырышканда, абдан сыймыктанып толкундандым. Бул жеңишим үчүн й бүлөмө, окуган факультетиме, университетимдин чын жүрөктөн ыраазчылык билдирем".

Сыйлык алган студенттер Кыргыз-Түрк "Манас" университетинин коммуникация факультетине кароо сынакка катышууга, уюштуруу иштерине жана моралдык жана техникалык жардамы үчүн КТМУнун ректору проф., докт. Себахаттин Балжыга, коммуникация факультетинин деканы проф., докт. Хамза Чакырга жана жалпы окутуучулук жамаатка өз ыраазычылыктарын билдиришти.

Коммуникация факультетинин сыйлыктары



Кыргыз-Түрк Манас университетинин коммуникация факультетинин радио, телевидение жана киноискусство бөлүмүнүн бүтүрүүчүлөрү "Сиер" фондунан дагы бир жолу сыйлыкка татыды.

Түркиянын Стамбул шаарында 4-жолу уюштурулган "Пайгамбарларга рахмат" аттуу эл аралык кинофестивалга жалпы 175 кыска метраждуу тасма катышкан.

Радио, телевидение жана киноискусство бөлүмүнүн бүтүрүүчүлөрү Аскар Нуракун уулу "Тасмага болгон сүйүү" эмгеги менен "Демөөрчүнүн атайын сыйлыгы", Мээрим Догдурбекова "Бакыт" тасмасы үчүн "Калыстар тобунун атайын сыйлыгына" ээ болду. Ал эми Салтанат Зарнаева "Үй" аттуу тасмасы менен 3-орунду ээледі.

Бул жылы "Эң сонундун сөздөрү" деген темасын алган сыйлык тапшыруу аземи Стамбул шаарынын Халич конгресс борборунда үстүбүздөгү жылдын 18-февралында өткөрүлдү.

Эске сала кетсек, өткөн жылы аталган фестивалда бүтүрүүчүбүз Касиет Кубанычбекова 1-орунду жеңип алган.

Сыйлык тапшыруу аземине Түркия Республикасынын Маданият жана туризм министри проф., докт. Нуман Куртулмуш катышты.

Курандан үзүндү окуу менен сөзүн баштаган Маданият жана туризм министри проф., докт. Нуман Куртулмуш аталган сынак төрт жылдан бери салтка айланганын белгилеп өттү. Ошондой эле ал акыркы эки кылымда түрк элдеринин ортосунда пикир алмашуу, маданият, искусство, адабият, саясат, технология жана экономика чөйрөсүндө кызматташуу күч алганын айтып: "Бул күрөштүн башаты – түрк элдеринин эгемендиги үчүн күрөшүү. Бул күрөшүүгө бардык күчүбүздү жумшаганда гана экономикада, саясатта жана технологияда да алдыга жылуу болот", - деди.

Мындан тышкары Н.Куртулмуш: "“Пайгамбарларга рахмат” эл аралык кинофестивалы чоң мааниге ээ иш-чара. Мухаммед пайгамбарды сүйүү, Кудайды сүйүү сөз жүзүндө гана эмес, жүрөгүбүздүн түпкүрүндө болушу керек. Бул иш-чара Кудай менен пайгамбарды сүйүү, анын жашоосун үлгү катары алсак деген асыл максат менен ишке ашырылып жатат", - деди.



Бир денедеги эки өмүр

Зита менен Гита 1991-жылы Кыргызстанда сиа эмгиздери болуп төрөлгөн. Эгиздердин дене тулку эки бөлөк болгону менен, белген ылдый биригип, үч буту бар эле. Эки буту толук кандуу жетилген абалда, бири жарым-жартылай жетилген абалда болчу. Эгиздер 12 жыл бою бир денеде өмүр сүрүп келишти. Акыры 2003-жылы Орусияда 12 сааттык хирургиялык операциядан кийин экөөнүн денесин экиге ажыратышып, эгиздердин бирөөнө жаңы протез коюлду. Бирок, көп өтпөй 2015-жылы эгиздердин бири Зита өз өмүрү менен кош айтышып кете берди. Ал эми Гита шеригин жоктоп артынан сызгап кала берди. Зита менен Гитанын жүрөк ооруткан окуясын акылы тетик эгиз кыздарынын бактысы үчүн колунан келген да, келбеген да нерсенин баарын жасаган эне – Зумрият Резаханованын өз оозунан угалы.

Алгачкы учурларда эмнелерди сездиңиз, эмнелерди башыңыздан өткөрдүңүз?

Кош бойлуу учурумда бул кырдаал тууралуу эч нерсени билген эмесмин. Мен да башка аялдар сыяктуу толкунданып, балдарымды качан кучагыма алам деп кыялданып жүргөм. Төрөт учурунда бир нерсе туура эмес болуп жатканын байкадым. Бири-бирине жармашкан эгиздерди төрөгөнүмдү көргөндө өзүмдү жоготуп коюптурмун. Өзүмө келгенимде балдардын инкубаторго алынганын уктым. Ошентип, кыздар саламаттыгы о олгончо көпкө чейин ошондо болушту. Дарыгерлер алардын максимум бир жыл жашаарын айтышты. Ошол кезде мен болгону 25 гана жашта элем. Турмушубуз да начар эле. Мындан да жаманы үй-бүлөм да, чөйрөм да мындай балдарды кабыл алууга даяр эмес болчу. Ошондуктан, өзгөчөлөнүп төрөлгөн балдарымды үйгө алып келе албадым, майып балдар үйүнө таштоого аргасыз болдум. Айлам жок, жүрөгүмдүн бир бөлүгүн ошол жерге таштагандай сезим менен үйгө келдим.

Мындай абалга кантип чыгадыңыз?

Энелик сезим бир адамдын өзүнүн жашоосунан баш тартып башка бирөө үчүн жашай ала тургандай деңгээлдеги күчтүү сезим экен. Менде да ошондой болду. Өзүмдү, жеке жашоомду унутуп, акыл-эсим балдарда болду. Жаш эне болуп эки көйнөк, жырткыч батинке менен канча өмүрүмдү өткөргөнүмдү эстей албайм. Себеби оюмдун баары балдарымдын жашап кетишине бурулуп калды. Мени бул дүйнөдө кармап турган бирден бир себеп да ушул болду. Шүгүр кылдым. Мусулман пенде болгондугумдан, мындан да жаман нерселер турмушумда болушу мүмкүн эле да деп сабыр кылдым. Азыр болсо деле ушул ишеним менен ошентеммин.

Эгиздер 12 жашында хирургиялык жол аркылуу бири-биринен бөлүндү. Муну кандай кабыл алдыңыз?

Зита менен Гита бир денеде эки башка жашоо сүрүшчү. Мисалы, бирөөсү ооруп, температурасы чыгып кыйналса, экинчисинин ден-соолугу жайында болчу. Же болбосо бирөөсү үйдө калып телевизор көрүүнү кааласа, башкасы сыртка чыгып ойногонду каалачу. Бирок анткен менен экөөнүн денесиндеги айрым органдар бирден эле болчу. Бир орган менен эки дене жашаганга аракет кылчу да. Бирок бирге жашагандай эле хирургиялык жол менен бири-биринен бөлүнүүсү да өтө опурталдуу болчу. Дүйнөдө буга чейин деле хирургиялык жол менен экиге бөлүнгөн сиа эмгиздери бар болчу. Бирок булардын көпчүлүгү операциядан тирүү чыкпай калышыптыр. Операция чет өлкөдө

жасалмак жана өтө кымбатка турмак. А биздин андай операцияны каржылоого кудуретибиз жетмек эмес.

Бул маселени кантип чечтиңиздер?

Энелик сезим адамга өзгөчө кайрат берет окшойт. Кайсы жерге болсо да, кимге болсо да кайрыла берчүмүн. Орусиядан Испанияга, Германиядан Америкага чейин көптөгөн өлкөлөрдөн жардам сурап кайрылдым. Көп өлкөлөрдөн жардам бере ала тургандыгы тууралуу маалымат алдым. Бирок алардын арасынан географиялык жана маданий жакындыкты сезгендигим үчүн Орусияда операция жасатууну чечтим жана Орусияга кетүүгө бел байладым.

Орусияда сиз каалагандай болбоптур. РФ азыркы учурдагы президенти Владимир Путин менен жолугуптурсуз?

Ооба. Кыздардын операция болуусу үчүн Орусиянын жарандыгын алыш керек деген шарт бар экен. Мен аны билбептирмин. Бирок убактыбыз аябай аз болчу. Ошол себептүү жагдайымды түшүндүрүп Путинге кат жаздым. Ал өзү телефон чалып кыздардын дарылануусу үчүн эмне керек болсо жасалаарын, бул маселени өзү көзөмөлдөп турарын айтты. Ошентип, операция жасатуу үчүн аракеттибизди уюштадык. Кыздардын операциясы 12 саат

болду. Операциядан кийин 43 күн бою ооруканада дарыланып жаттык. Ошентип, бир кереметтүү күч менен ооруканадан аман-эсен чыктык.

Операциядан кийинчи?

Операциядан кийин кыздарым өз алдынча жеке адам катары бактылуу өмүр сүрө башташты. Бирок бардык нерсе аягына чечилген эмес эле. Ден-соолугубузга байланыштуу бир топ көйгөйлөр бар болчу. Зита физикалык жактан алсыз жана назик болчу. Жашоо үчүн болгон 14 жылдык күрөшүүдөн кийин 2015-жылы бир нече органдарынын толук жетилбегендиги себеп болуп, өмүр менен кош айтышты. Бирок акыр аягына чейин кайратынан тайган жок. Дайыма «мен жакшымын, кабатыр болбо» деп кайра мени жубатып турчу.

Бул жоготуудан кийин Гитанын абалы кандай болду?

Эки эгиз кызым операциядан кийин биологиялык жактан бөлүнсө да коомдук жана психологиялык жактан бөлүнө алышкан жок. Ошондуктан, эгизин жоготуу Гитага өтө оор болду. Бирок бул жоготуудан ал кайра жашоого умтулуу үчүн өзүнөн кубат тапты. Гита абдан ийгиликтүү кыз. Мектептен кийинки убактысын Зитанын атына курулган ден-

соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар борборунда ал жердеги балдарга жардам берүү менен өткөрөт.

Ушул ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар борбору тууралуу бир-эки ооз кеп салсаңыз?

Бул борборду Зитанын элесине анын ишке ашпай калган кыялдарын орундатуу максатында ачтык. Ал дайыма ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн иш-аракеттерди жасоону каалачу. Себеби төрөлгөн күндөн баштап бирөөлөрдүн жардамы аркылуу жашап келдида өзү. Кыргыз Республикасынын Социалдык өнүктүрүү министрлигинин колдоосу астында 5-16 жашка чейинки ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн «Жакшы жашоо укугу» борборун ачтык. Бул жерде балдарга өз алдынча кантип жашоого болоорун үйрөтүүгө аракет кылабыз. Кээде бир баланын башын көтөрүп бир нерсени чайноосу да биз үчүн ийгилик болуп эсептелет. Айрыкча, бул балдарга колун сунуп, жардам бере турган адамдарды издейм. Кийим-кече, протез, дөңгөлөктүү коляска сыяктуу керектүү буюмдарды алып берүүгө аракет кылам. Аларга Зита тууралуу жомокторду белек кылып, ошондон да каниет алам.



Кабар жана дизайн:
Күбра Эрбайракчы



Кабар жана дизайн: Айгерим Акылбекова
Фото: Рамазан Чалайыр

“Денебиз майып эмес, жан дүйнөбүз майып”

Бишкек шаарында 2009-жылы негизделген «Назик айымдар» фонду күндө ар кандай майыптагы аялдарга үмүт эшигин ачат. Фонддун негиздөөчүсү Укей Мураталиева бул ишти өзү сыяктуу мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарга жардам берүү максатында баштаганын айтат. Адегенде чакан кызматкерлер тобу менен баштаган Мураталиева азыркы тапта күндө көп сандагы аялдарга жардам берүү менен ийгиликтүү иштерди жасап жатат.

Укей Мураталиева мээнин шал оорусу менен төрөлгөн. Анткен менен, бул дарт ага турмушта бутка туруусунда да, ийгиликтерге жетүүсүндө да тоскоол боло алган эмес. У.Мураталиева көпчүлүк адамдарга караганда бул дүйнөгө келгенине жана бул дүйнөдөгү жетишкен ийгиликтерине өзгөчө көз-караш менен карайт. У.Мураталиева: «Бул дүйнөгө келүүмдүн өзү бир керемет. Себеби оор кош бойлуулуктун айынан 6 айлык болуп ара төрөгөн экем. Менин жашап кетишиме баары күмөн санашкан. Ошол күнү башталган жашоо үчүн күрөшүм эч бүткөн жок жана аялзатына болгон зордук-зомбулук бүтүп, аялзаты бактылуу болгонго чейин менин бул күрөшүм улана берет», - дейт.

Эң чоң тоскоолдук - түкшүмөл көз-караш

Укейдин бир тараптан аял болгону, экинчи тараптан, майыптыгы ага турмушта кыйынчылыктарга туруштук берип чыйралткан. Өзү башынан өткөргөн кыйынчылыктарды баштан кечириүүдө өзү сыяктуу башка майып аялдар кыйналбасын деп фонд түзөт. «Назик айымдар» фонду деп аталган бул фонддун алкагында мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарга материалдык жана руханий колдоо көрсөтүү менен алардын жашоосун кичине болсо да, жеңилдетүүгө аракет кылат. Укей Мураталиева фонд ачуу пикирин жана максатын төмөнкүчө билдирет: «Бул фондду ачкан кезде болгону 20 жашта элем. Ал кезде мүмкүнчүлүгү чектелген аялдардын өз укуктары тууралуу маалымат берүүнү, ошондой эле каржылык жактан эч кимге көз-каранды болбой жашашына колдоо көрсөтүүнү максат кылгам. Фонд түзүлөр менен өзүбүздүн ички курамды өзгөртүүнү көздөдүк. Алгач биз өз укуктарыбыз тууралуу сурап билдик. Андан кийин кезек айланабыздагы адамдарга келди. Бирок бул иш оңой болгон жок. Бир жагынан аял болсоң, экинчи бир тараптан майып болсоң, ишиң оңой болбойт экен. Адамдар сенин кандай жашап жатканыңдан кабарсыз, бирок сага дайыма түкшүмөл көз-караш менен карашат экен. Мындай түкшүмөлдүү көз-карашты өзгөртүү алда канча татаал нерсе экен».

У.Мураталиева коомдогу түкшүмөлдүү көз-караштарды өзгөртүү үчүн алгач майыптардын өздөрүнүн ичиндеги өзүнө болгон ишенбестик сезимдерин жок кылуу керектигин айтат. Ал: «Мен башымдан өткөндөрдү сыноо же кандайдыр бир жаза деп эсептебейм. Эгер мен антип ойлосо, анда өзүмдөгү бар чындыкты танганым болмок. Ошондуктан мен өзүмдөгү бар чындыкты кабыл алам жана ошол абалыма макулмун. Болбосо мен адамдардын мени аяган көз-карашынын таасири астында калмакмын жана ага жан дүйнөм кыйналмак. Башкалардын аяп караганы мүмкүнчүлүгү

чектелген адамдарды өздөрүн колунан эч нерсе келбеген байкуш катары сезишине алып келет, же кымындай иш жасап алып, ошого эрдемсиген бечара кейпине салат. Бул көз-караштарга көз-каранды болуп калганыбызда биз өзүбүздүн физикалык майыптыгыбызды унутуп, руханий жактан кризис болобуз. Ошол себептүү биз физикалык жактан эмес, руханий жактан майыптыкка кептелебиз».

Ийгиликтин ачыкчы - көзгөгөнүңдөн чегинбеген өжөрлүк

«Назик айымдар» фондунда ийгиликтин ачыкчы көзгөгөн максаттан чегинбөө болуп эсептелинет. У.Мураталиева фонд катары ушул ийгиликти багындыруу үчүн жасаган бардык аракетин натыйжасы ар бири үчүн кубаныч тартуулаарын баса белгилейт: «Ийгилик - бул өзүң каалаган ишти жасоо. Бирок кеп биз сыяктуу майып аялдар тууралуу болгондо, ийгиликке жетүү оңой болбойт. Бул үчүн, биринчиден, экономикалык жактан көз-карандысыз болушубуз керек. Фонддо аялдарга тигүү-бычуу курстарын ачып, алардын кесип үйрөнүү менен экономикалык жактан көз-карандысыз болуусуна көмөктөш боло турган шарт жараттык. Цехибизде бири-биринен кооз буюмдар тигилет. Мисалы,



биздин эко-баштыктарыбыз жаштар арасында абдан бааланат. Фонд катары «көз-карандысыз аялдар» аттуу долбоор даярдадык. Бул долбоордун алкагында биз тиккен кийимдер мода жумалыктарында көрсөтүлдү. Мындай ийгиликке көздөгөн мүдөөбүздөн чегинбеген өжөрлүгүбүз менен жетиштик».

Жеңишимдин пайдубалы - ата-энем

«Назик айымдар» фонду жана бул фонддо даярдалган долбоорлор аркылуу олуттуу жетишкендиктерге жетишкен У.Мураталиева мындай ийгиликтери үчүн ата-энесине карыздар экенин айтат. «Ата-энем мени майып деп үйгө камап



тарбиялабай, коомго аралаштырып чоңойтушту. Алар мен үчүн турмуш менен күрөшүп жашашты. Беш жашымда сүрөт тарта баштадым. Сүрөттү шыктанып жакшы тартсын деп, каалаган нерсемди сатып беришти. Мектепке мени майыптыгым үчүн кабыл алышпай койгондо да, үмүттөрү үзүлүп кол шилтеп коюшкан жок, арыз жазып жатып киргизишип, акырына чейин күрөшүштү. Мугалимдер мени четке түртүп жатканда, менин укугумду талашышты.

Ошондуктан, азыр университетте окуп жаткан болсом, жакшы дизайнер-модельер болгон болсом, эч качан жалтактабай бет келген бардык тоскоолдуктар менен күрөшө алган болсом, мунун баары ата-энемдин колдоосу менен болуп жатат деп билем».



Кабар жана дизайн
Мурат Календар

ЖОЛДОРДУН ПАДЫШАСЫ

“Бара турган жериңди так билсең, жолуңдагы кыйынчылыктар жөн гана эс алуу болот” деп айтат Пауло Коэлли. Бул сөз автоунааны жанындай көргөн Агэм Кайажыны шыктандырып, чоң даңгыр жолду көздөй сапарга алып чыгат. Ал 2011-жылдан бери Түркия менен Кыргызстандын ортосунда жүзгөн ашык сапарды карытып, 500 000 чакырымдан ашуун жол жүрүүгө жетишкен. Автоунаасын жүк кемелери аркылуу Каспий деңизинен алып өткөн Кайажы ар бир сапарында ар башка жолго салып, Орто Азия өлкөлөрүн түрө кыдырып келет.

“Жинди Агем”

Адем Кайажы Анкарада жашаганына карабастан, зарылдыгына жараша улам-улам Орто Азия өлкөлөрүнө каттап турат. Ушундай иш сапарларынын биринде болочок жубайы менен таанышат. Экөө баш кошуп, Анкарада туруп калышат. Анткен менен Орто Азиядагы кайын-журтуна байма-бай учак менен барып келип турушчу. 2011-жылы алар Кыргызстанга биротоло көчүп келишет да, кайра Түркияга көп каттоочу болушат. Автоунааны жанындай көргөн Кайажы ар бир иш сапарын автоунаа менен жасоону эп көрөт. Андыктан, достору арасында “Жинди Агем” атка да конгон Кайажы баш-аягы 5000 чакырым кара жолду автоунаа менен басып өтөт. Жол маршрутуна жараша орточо эсеп менен алганда 500 доллардын тегерегинде каражат сарптайт.

Али устанын сабагы

Кайажы сапарга чыккандагы көз ирмемдерин атайын эскерүү куржунуна салып турат. Бирок мындай эскерүүлөр дайыма эле позитивдүү боло бербейт. Анын бирин Кайажы минтип эскерет: “Түрдүү мамлекеттерди кыдыруу максатында ар кандай маршруттарды колдоном. Бир жолкусунда Каспий деңизи аркылуу Түркмөнстанга барууну чечтим. Бирок Каспий деңизине жеткенimde жүк кемелери автоунааларды ташыбай турганын билдим. Бир жума убакыт бою күтүүгө туура келди. Акырында Азербайжандын полициясынын жардамы менен кемелердин бирине түштүм. Бир күн жол жүрүп Түркмөнстанга жеттим”.

Кайажы мындай сапарларда жакшы адамдар менен таанышкандыгын баса белгилейт. Ирандык автоунаа оңдой турган чебер Али тууралуу айтып берди. “Иранда бир жолу машинем бузулуп калды. Тааныштар аркылуу оңдой турган чеберди чакыртууга туура келди. 19 жаштагы Али аттуу мастер келди. Автоунаамды оңдоду. Бирок жаш өзгөчөлүгүнөн улам анын кылганына көп ишене бербедим. Бирок ал жаш мастер кылганын анык менден алган жок. “Биз меймандан акча албайбыз. Ишиңиз чыкса, кайда болбоңуз мени чакырыңыз” деди. Көп өтпөй Түркмөнстандын чегине 20 чакырым калганда машинем кайра дагы бузулуп калса болобу. Атини кайра чакырттым. Ал 8 саат жол жүрүп мага келип автоунаамды оңдоду. Андан дагы эмгек акысын алган жок”.



Гурбулак чек арасындагы алгачкы Кыргызстандын номериндеги өзгөчө автоунаа

Мындай иш сапарлардын артынан Кайажы көп тажрыйбага ээ болот. Кайажы алгачкылардан болуп Кыргызстандын номерин тагынган машинеси менен Түркияга кирген киши. Бирок ага бул

тажрыйбакыйынга турду. “Кыргызстандан жаңы алган автоунаа менен 15 күн жол жүрүп Гурбулак чек ара бекетине келдим. Полиция кызматкерлери унаанын эл аралык каттамдарга уруксааты жок экендигин айтып киргизишпей коюшту. Кайра Кыргызстанга келип каттоодон өткөрүү керектигин айтышты. Көз алдыма 4500 чакырым басып өткөн жол

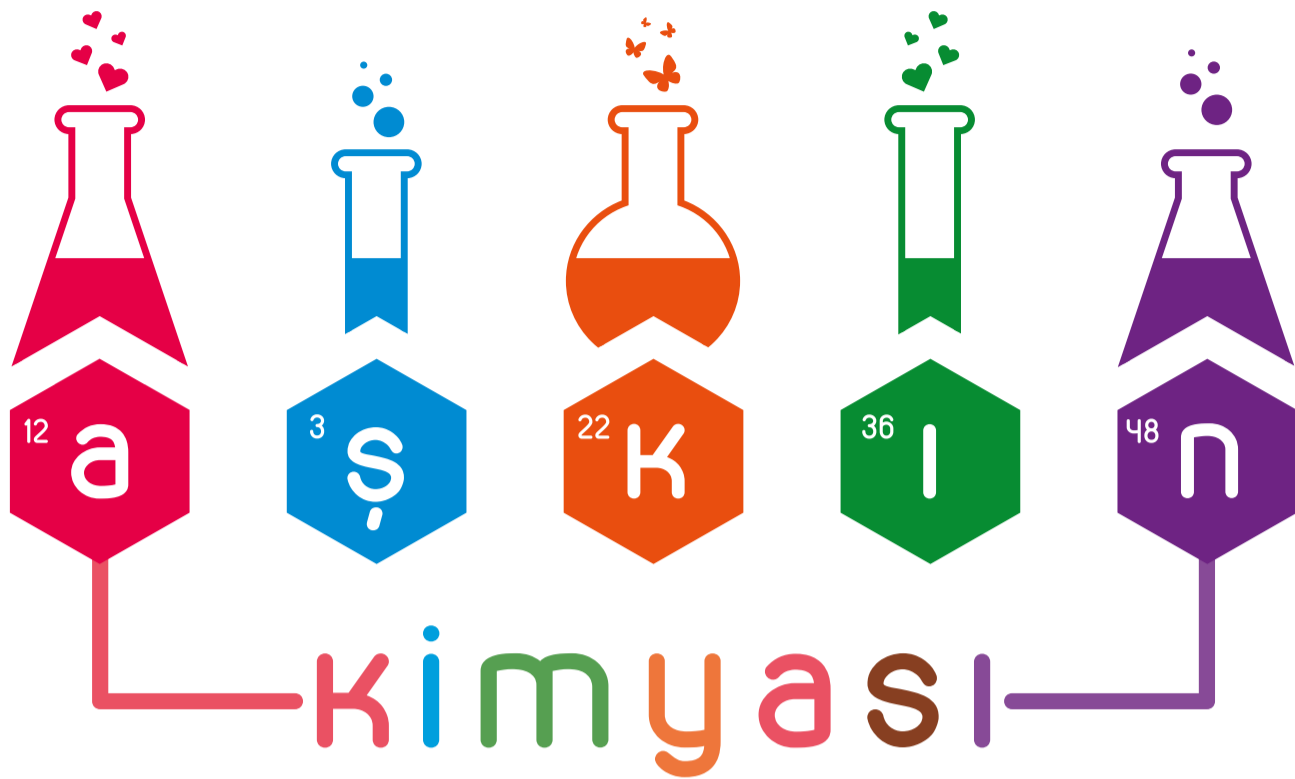


тартылды. Андан соң Бажы кызматы менен байланышып, жардам сурап өтүндүм. Бир күн чек арада күткөн соң жогоруда айтылган көйгөй чечилип өлкөгө кирдим”.

-15 градус суукта чөлдүн ортосунда калган учур

Кайажы өзү сыяктуу узун жолго чыга тургандарга бир нече кеңеш бергиси келет. Алгач, автоунааны оңдоп-түзөп алуу керек. Айрыкча, кайсы өлкөлөр аркылуу сапар аларын алдын ала белгилеп, жол акыларын эсептеп камдап коюу керек. Мындан тышкары, бара турган мамлекеттер тууралуу кошумча маалымат билип алганы оң. Мисалы, ал өлкөнүн тили, валютасы, жолдорунун абалы, чет өлкөлүктөргө болгон жергиликтүүлөрдүн мамилеси, ал түгүл тамактары тууралуу маалымат билип алган жакшы. Бирок буга карабастан жолдо ар кандай кокустуктар, кырсыктар болушу мүмкүн экендигин эскертет ал. “Бир жолу Түркмөнстандын Түркмөнabat аймагында учу-кыйры көрүнбөгөн чөлдүн ортосунда жалгыз калдым. Түнкү саат 12, абанын градусу -15 ти көрсөтүп турат. Караңгы болгондуктан жолдогу чуңкурду көрбөй калыптырмын. Автоунаам ордунан жылбай калды. Тегеректе мага жардам бере турган эч ким жок. Ошентип, жылуу кийинип кимдир-бирөөнүн келишин күттүм. Эртең менен Кыргыз-Ош мамлекеттик университетинде окуган бир жаш түркмөн жигит мени ойготту. Ал кыргыз номурулуу автоунааны көрүп атайын жаныма келиптир. Анын жардамы менен машинени оңдотуп сапарымды уладым”.





Көбүнчө сүйүүдөгөн эмне деп сурашканда, биринчи эле жүрөк ойго келет. Бирок мындай кабыл алынганна карабастан, сүйүү мээде өөрчүгөн сезим. Бул мажнунду чөлгө кездирген, Керимди тоо-асканы аштырган... ашык болгондун жүзүн албырткан, жүрөгүн дүкүлдөткөн... сезим ушунчалык татаал химиялык түзүлүшкө ээ. Эмесе, сүйүүнүн химиясы эмне, ал кандайча пайда болот, кеп ушул туурасында болсун.

Гормондоруңчалык ашыксың!

Сүйүүнүн бир кыйла татаал химиясы бар. Бул химия көбүнесе денебиздеги молекулалардын өз ара аракеттенүүсү аркылуу жаралат. Бул адатта 3 этап менен ишке ашат. Доктор Анара Алыбаева бул баскычтарды төмөнкүчө аныктайт: “Бул этаптар дени сак адамда пайда болот. Сезимдердин күчү көбүнесе адамдын гормондорунун канчалык деңгээлде иштегени менен тыгыз байланыштуу. Биринчи этап сүйүүнүн пайда болуусу менен башталган арбалуу этабы болуп саналат. Бул этапта денеде физиологиялык жактан башталган өзгөрүүлөр денеде фенилэтиламин гормонунун иштелип чыгышына шарт түзөт. Бул гормон сүйүүнүн молекуласы болуп саналат. Дененин ымыр-чымыр болуусу, асманда учуп жүргөндөй сезимдерде болуу, маанисиз жылмаюулар мына ушул гормондун иштелип чыгып жатканынын далили болуп саналат. Экинчи этап денеде норадреналин гормонунун бөлүнүп чыгуусу менен башталат. Бул гормондун бөлүнүп чыгуусу менен жүрөктүн согушу тездейт, тер бездери бат иштейт жана табит начарлайт. Акыркы этап денеде допамин гормонунун бөлүнүп чыгуусу менен башталат. Бакыт гормону деп да таанылган допамин гормону адамдын дагы да аракетчил, энергиялуу болуусун шарттайт жана толкундануу сезимдерин пайда кылат. Жогорудагы этаптардын жыйынтыгында адамдын көзү ашык болуп калган адамдан башканы көрбөс абалга келет».

Ашык боло албай жатсаң, шоколад же!

Денебизде сүйүүнүн болушун шарттаган фенилэтиламин гормону чындыгында бизге анчалык деле чоочун эмес. Шоколад жегенибизде да организмибизде ушул гормон бөлүнүп чыгат. Бирок бул жагдайдын таасирлери адамдан адамга карата өзгөрүп турат. Гормон функциялары бузулган адамдар мындай абалдан аябай таасирленсе, бардык гормондору өз калыбында иштеген адамдар бул абалдан анча деле таасирлене бербейт. Башкача айтканда, адамдын гормон функциялары бузулган болсо, шоколад да, сүйүү да пайда бербейт.

Өз ара байланышта бирөөгө болгон кызыгууну тараткан эндорфин гормону

Катуу толкундануулар менен башталган сезимтал мамилелер, көпчүлүк учурда толкундануулардын жоголуусуна жана монотондуулукка айланат. Көп адамдарды нааразы кылган жана түшүнүшү кыйын болгон бул жагдай мамилелердин эскиргенине же болбосо кайталанма абалга келгенине байланыштуу эмес. Мунун себеби, албетте, денедеги гормондор болуп саналат. Биз сыяктуу гормондорубузду да жаңы шартка ыңгайлашуусу жана бул жаңы жагдайга көнүү процессинде сезимдердин кайталанма абалга келерин айтат доктор Алыбаева: «Бул абал сүйүү сезимине да тиешелүү. Дене сүйүү сезимине көнгөндөн кийин кайрадан эски нугуна түшөт. Ыңгайлашуу процесси бардык адамда бирдей боло бербейт. Жалпысынан, ыңгайлашуу процесси 8 ай менен 3 жыл аралыгында болот. Эгер адамда болуп жаткан сезимдер чыныгы сүйүү сезими болсо, бул этапта организмде эндорфин гормону бөлүнүп чыга баштайт. Адам бирөө тарабынан сүйүлгөндө жана өзү сүйгөндө ушул гормон бөлүнүп чыга берет. Эндорфин гормону бөлүнүп чыга баштаганда адамда ишеним, жан дүйнөсүндө тынчтык жана көз-карандылык сезимдери пайда болот. Алгачкы сүйүүдөгү жүрөктүн толкушу, беттин кызаруусу сыяктуу сезимдерди жан дүйнөдөгү тынчтык сезимдери ээлейт. Эки адамдын ортосундагы байланышта тынч, бейпил мезгил башталат. Жакшы көрүү сезиминин көлөмү көбөйгөн сайын ашык болуудагы толкундоолор азая баштайт».

Окситоцин менен бул дүйнөгө бейиштегидей жашаса болот

Жеке мамилелерде тынчтык жана коопсуздукту камсыз кылган гормон окситоцин гормону болуп саналат. Бул гормон жеке мамилелерде шартсыз сүйүү, ишеним жана байланыш сезимдеринин өнүгүүсүнө өбөлгө болот. Ошентсе да, бул жагдай жаш куракка жана жынысына жараша өзгөрүшү мүмкүн. Мисалы, жаштар орто курактагы жана кары адамдарга караганда; аялдар эркектерге караганда ушул гормондун таасиринде көп калышат жана ошол себептен аябай сезимтал болушат.

Сүйүүнүн дарысы – убакыт

Сүйүү физиологиялык жактан денебизге таасир бергендей эле психологиялык жактан рухубузга да таасир этет. Сүйүү сезиминин жаңоодогу эң сонун сезим экендигин билдирген КТМУнун Психологиялык кеңеш кафедрасынын ага окутуучусу доктор Кадиян Бообекова: «Сүйүү адамдын жан дүйнөсү бир бүтүнгө айланган мезгил болуп саналат. Бирок бул бүтүндүк абалы, тилекке каршы, өткүнчү абал болуп саналат. Сүйүүнүн бүтүшү менен адамдар өздөрүнүн жан дүйнөсүндө кандайдыр бир боштук сезимин байкашат. Бул боштук сезими адамды депрессияга алып келиши мүмкүн. Бул жагдайдын дарысы бир эле убакыт. Убакыттын өтүшү менен баштан өткөргөн окуялар унутулат жана жаңыдан ашык болуу мүмкүн болуп эсептелинет».



Интеллектуалдык жана
стратегиялык оюн:

Тогуз коргоол

Өзүнүн узун тарыхында көчмөн жашоо кечирген кыргыз элинин тар жол, тайгак кечүүдө басып өткөн жолун, ошол жолдо жашоо үчүн болгон улуу күрөшүн «Тогуз коргоол» интеллектуалдык жана стратегиялык оюнунан көрүүгө болот. Ата-бабадан муундан-муунга мурас катары өткөн тогуз коргоол күчтүү менен алсыздын согушун чагылдырат. Оюн душманга каршы жалгыз-жарым эмес, биргелешип каршы туруу керектигин үйрөтөт.

Кабар жана дизайн:
Самира Шарипова



Тогуз коргоол үстүндө 20 чуңкурчасы бар тактайчада ойнолот. Оюн үчүн 162 коргоол керек. Бирден тогузга чейинки ар кандай сандар чөйчөкчөгө жайгаштырылат. Тогуз коргоол биздин заманга чейин эле Хунну, Сак уруулары тарабынан ойнолуп келген деген пикирлер бар. Оюн Кыргызстан, Казакстан, Өзбекстан сыяктуу Орто Азия өлкөлөрүндө популярдуу. Азыр болсо кыргыздардан башка кытай, казак, өзбек, каракалпак, түрк элдери ойноп келишет. Кыргызстанда Тогуз коргоол деп аталган улуттук оюн «тогуз кумалак» деген аталыш менен кошуна казак элинде жана Монголияда «эсен коргоол» деген аталышта ойнолуп жүрөт.

Тогуз коргоол кантип ойнолот?

Оюн тез эсептөө, алдын ала көрө билүү жана логиканы өстүрүүдө пайдасы чоң. Өзгөчө башталгыч класстагы балдардын кошуу, кемитүү, көбөйтүү жана бөлүү сыяктуу математикалык эсептерди тез өздөштүрүүсүнө жардамчы боло алат. Психологиялык жактан алганда, атаандаштарды жеңе билүүгө үйрөтөт. Атайын даярдалган тактайда эки оюнчунун ортосунда ойнолот. Оюндун элементтери: такта, 162 коргоол, «туздун» белгиси. Тактанын тогуз чөйчөкчөсүн биз «үй» дейбиз жана уткан коргоолдорду топтой турган жерди «казан» дейбиз. Оюндун башталышында ар бир үйдө коргоолдон тогуз болушу шарт. Ар бир оюнчу партияны жеңип чыгуу үчүн 82 же андан да көп коргоол утуп алышы керек. Эгерде ар бир оюнчу 81 коргоолдон жыйнаган болсо, анда эч ким уткан жок депо юн аяктайт.

Оюнду баштоо жана жүрүш

Жүрүштү баштоо укугу башка оюндардай эле чуңкулак менен аныкталат. Биринчи баштаган оюнчу өзү каалаган үй-

дөгү коргоолдорду колуна алып, ошол үйдөн баштап оң тарапты көздөй бирден коргоолду ташташы керек, эгерде акыркы салынган коргоол атаандашынын тарабындагы үйгө түшсө жана коргоолдун саны жуп болсо, оюнчу ошол үйдөгү бардык коргоолдорду өзүнүн казанына жүктөйт. Оюндун башталышында ар бир үйдө 9 коргоол болу-

шу керек. Атаандашынын үйүнө түшкөн акыркы коргоолдун саны жуп болсо, жүрүш жеңиш менен аяктап, ошол үйдөгү бардык коргоолдорду өзүнүн казанына салып алат. Тактанын тогуз чөйчөкчөсүн биз үй дейбиз жана уткан коргоолдорду жыйнай турган чөйчөкчөнү казанына дейбиз. Оюндун эрежесине жараша оюнчуларга бир жарым саат бери-

лет. Берилген бул убакыттын ичинде 30 жүрүш жасалса, анда оюнчуга дагы жарым саат берилет.

Туз алуу эрежелери

Атаандаштын үйүнө түшкөн акыркы коргоолдун саны үч болсо, ал үйдү «туз» деп атап оюнчуга тийешелүү болуп калат. Оюндун аягына чейин ал үйгө түшкөн коргоолдордун баары ошол оюнчуга тиешелүү болот, оюнчу өзүнүн казанына каалаган убакытта которуп алса болсот. Бир оюнда бир гана туз алынат. Ар бир үйдүн өзүнүн аты бар: 1.Ооз, 2.Текилдек, 3.Ат өтпөс, 4.Жаман үй, 5.Бел үй, 6.Далы, 7.Эки тиш үй, 8.Көк моюн, 9. Куйрук үй.

Тогуз коргоол Кыргызстанда жана дүйнөдө

Эгемендик алган мезгилден тарта өлкөдө улуттук оюндарга өзгөчө маани бериле баштады. Кыргызстанда 1992-жылы Тогуз коргоол федерациясынын түзүлүшү бул оюндун жайылышын тездетти. 1994-жылы баш калаабыз Бишкекте алгачкы Тогуз коргоол чемпионаты өткөрүлдү. Учурда жыл сайын ар кыл өлкөлөрдөн ар кандай категорияда эл аралык деңгээлде мелдештер өткөрүлүп турат. Өзгөчө аталган оюн Билим берүү министрлигинин демилгеси менен 2005-жылдан баштап мектептерде да үйрөтүлүүдө. Кыргызстан менен Казакстанда ойнолгон бул оюнду дүйнө таанышы үчүн Азия жана дүйнөлүк чемпионаттар өткөрүлүп турат. Эл аралык деңгээлде 2008-жылдан баштап Лондон жана Прагада уюштурулган бүткүл Дүйнө боюнча интеллектуалдык оюндарынын конкурстук категорияларында орун алган. Тогуз Коргоол 2014-жылы Биринчи Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарында көпчүлүктүн кызыгуусун арттырды.



“Манас” карыларды КОНОКТОДУ

Кыргыз-Түрк “Манас” университети 15-февралда Бишкектеги карылар үйүнүн тургундарын коноктоду. Коммуникация факультетинин коом менен байланыш жана реклама бөлүмү тарабынан уюштурулган иш-чарага КТМУнун ректору проф., докт. Себахаттын Балжы, Биринчи проректор проф., докт. Асылбек Кулмырзаев, коммуникация факультетинин деканы проф., докт. Хамза Чакыр жана коммуникация факультетинин окутуучулары катышты.



Иш-чаранын алкагында карылар үчүн атайын кечки тамак уюштурулду. Көркөм өнөр факультетинин окутуучулары тарабынан даярдалган концерттик программа улгайган адамдардын көңүлүн ачты. Ошондой эле жалаң карылардын курамынан турган “Добуш” аттуу музыкалык топ өз өнөрлөрүн тартуулашты.

Иш-чарада сөз сүйлөгөн ректор проф., докт. С.Балжы карыларды университетибизде коноктоп жатканына кубанганын белгилеп: “Сиздер менен чогуу отуруу биз үчүн чоң кубаныч. Университет коом үчүн жашайт. Коомдун ар тармагына жардам бериши керек. Силердей урмат-сыйлуу адамдар коомдун маанилүү бөлүгүн түзөт. Ошондуктан, силерге болгон сүйүү жана урматтообуз чексиз. Эшигибиз силер үчүн дайыма ачык. Мындан ары да жолугуп турабыз. Баарыңарга узун өмүр тилейм”, - деди.

Биринчи проректор проф., докт. А.Кулмырзаев: “Сиздер Кыргызстандын өнүгүүсүнө зор салым кошкон инсандарсыңар. Силер чоң урматтоого татыктуусуңар. Өзгөчө кечени сиздерге тартуулоо максатында колубуздан келгенче даярдандык. Биз окуу жайыбызда билим берип гана тим болбостон, мамлекетке, коомго пайда



келтирген инсандарды жана улууларга урмат көрсөткөн жарандарды тарбиялоого аракеттенүүдөбүз. Сиздерге узун өмүр, бакыт-таалай каалайм”, - деди.

Коммуникация факультетинин деканы проф., докт. Хамза Чакыр уюштурулган иш-чаранын маанилүү экендигин баса белгилеп, ар бир коом улууларына урмат көрсөтүп, сыйлап жашашы керек деп кошумчалады.

Мындай иш-чараны уюштуруп, өзгөчө көңүл бургандыгы үчүн Бишкек карылар үйүнүн директору Эркингүл Курманалиева КТМУга ыраазычылыгын билдирди. Аа акыркы төрт жылдан бери университет туруктуу колдоо көрсөтүп келатканын белгиледи. КТМУнун колдоосу аны кубанычка бөлөрү айтып, ректорго жана окуу жайдын жамаатына алкышын билдирди.

Иш-чара бири-бирине белек тапшыруу жана сүрөткө түшүү менен аяктады.



• **КТМУ adına sahipleri**
Rektör Prof. Dr. Sebahattin Balci
Rektör Vekili Prof. Dr. Asilbek
Kulmirzayev

• **Genel Yayın Yönetmeni**
Prof. Dr. Hamza Çakır

• **Yayın Koordinatörü**
Doç. Dr. Aslı Yurdigül

• **Sorumlu Müdür**
Öğr. Gör. Dr. Gülzada Stanaliyeva

• **Çeviri**
Öğr. Gör. Dr. Regina Camankulova
Araş. Gör. Dr. Topçugül
Narmamatova
Araş. Gör. Venera Narinova

• **Editör**
Banu Erdoğan Çakar
Zeki Okyay

• **Gazete Tasarımı**
Ravşan Abdullaev

• **Yazışma Bilgileri**
КТМУ İletişim Fakültesi
Çal Yerleşkesi, Bişkek
Tel +996 (312) 492756/1164

Yerel Süreli Yayın №1389
“Rubikon” matbaasında 2000
adet basıldı.

“Rubikon” типографиясында
басылды. Нускасы 2000

Тел: +996 312 492756/1164

кампусу, Бишкек

КТМУ Коммуникация

факультети, Жал студенттик

• **Дарети**

Равшан Абдуллаев

• **Дизайнер**

Бану Эрдоган Чакар

Зеки Окай

• **Редакторлар**

Венера Наринова

Кенже илимий кызматкер

Топчугул Нарматов

Жаманкулова

Кенже илимий кызматкер докт.

• **Котормочулар**

Улук окутман, докт. Регина

Станалиева

• **Жооптуу редактор**

Улук окутуучу, докт. Гүлзада

Доц. докт. Асыл Кордигүл

• **Басма сөз координатору**

Проф. докт. Хамза Чакыр

• **Башкы редактор**

проф. докт. Асылбек Кулмырзаев

